

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-38>

УДК 339.137:339.138

ОСВОЄННЯ ВИРОБНИЦТВА НОВИХ ВИДІВ ПРОДУКЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВАХ АГРАРНОЇ СФЕРИ ЯК НАПРЯМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

DEVELOPMENT OF PRODUCTION OF NEW TYPES OF PRODUCTS AT ENTERPRISES IN THE AGRARIAN SPHERE AS A DIRECTION FOR ENSURING THE FOOD SECURITY OF THE STATE

Фурман Ірина Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9923-555X>

Токарчук Діна Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6341-4452>

Шевчук Ганна Вікторівна

кандидат економічних наук, старший викладач,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6094-0414>

Furman Irina, Tokarchuk Dina, Shevchuk Hanna
Vinnytsia National Agrarian University

Визначено необхідність розвитку глибокої переробки зернових культур на крупи та комбікорм, що зумовлено низькими закупівельними цінами на зернові культури. Досліджено перспективність розвитку горіхівництва та наявність грантових програм підтримки розвитку даної галузі. Запропоновано моделі розвитку крафтових виробництв орієнтованих на глибоку переробку горіху волоського з метою отримання конкурентних переваг в середньостроковій перспективі. Констатовано необхідність розвитку глибокої переробки продукції рослинництва для забезпечення конкурентоспроможності аграрних формувань та продовольчої безпеки держави. Визначено, що реалізація проєктів із запуску власної переробки зернових на крупи та комбікорм дасть можливість: максимізувати прибутки підприємства через забезпечення глибокої переробки основної продукції; уникнути негативного впливу сезонних коливань цін на зернові; забезпечити місцеве населення якісними та дешевими крупами та комбікормом для тваринництва; створити додаткові робочі місця на підприємствах.

Ключові слова: продовольча безпека, конкурентоспроможність, продовольство, переробка, споживання, проєкт.

It was determined that in Ukraine commercial production of agricultural products is carried out in personal peasant and farm households, market-type agricultural enterprises. The purpose of the study is to develop proposals for the development of new production by agricultural enterprises with the aim of increasing their competitiveness in the short- and medium-term perspective and increasing the food security of the state. The need for the development of deep processing of grain crops into cereals and compound fodder has been determined, which is caused by low purchase prices for grain crops. Prospects for the development of nut farming and the availability of grant programs to support the development of this industry were studied. Models for the development of craft productions focused on the deep processing of walnuts are proposed in order to obtain competitive advantages in the medium term. The need for the development of deep processing of plant products to ensure the competitiveness of agrarian formations and food security of the state was established. It was determined that the implementation of projects to launch own processing of grains into cereals and compound feed will provide an opportunity to: maximize the company's profits

by ensuring deep processing of the main products; avoid the negative impact of seasonal grain price fluctuations; to provide the local population with high-quality and cheap cereals and compound feed for animal husbandry; to create additional jobs at enterprises. The development of walnut cultivation and processing at agricultural enterprises in the medium term will provide an opportunity to: provide the confectionery industry with high-quality and competitive raw materials; to create a highly profitable business for agricultural enterprises in the medium term, which will contribute to increasing their competitiveness; meet the needs of the population in organic food products (peanut oil, pastes, etc.). It was established that the development of deep processing of grain crops and nut products will provide an opportunity not only to increase the competitiveness of agricultural formations, but also to provide potential consumers with high-quality products at reasonable prices and ensure food security in rural areas.

Keywords: food security, competitiveness, food, processing, consumption, project.

Постановка проблеми. В умовах військового стану подорожчання паливно-мастильних матеріалів та зменшення ринкових цін на зернову продукцію необхідним є створення нових виробництв на базі аграрних підприємств орієнтованих на глибоку переробку продукції та розвиток галузі садівництва з метою підвищення конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження тематики підвищення конкурентоспроможності та розвитку аграрних підприємств України зробили вчені-економісти: С. І. Міненко [1], К. В. Мазур [3], Н. В. Пришляк [4], Л. М. Пронько [5], Г. В. Шевчук [6], С. В. Березюка [7], Я. В. Гончарука [9] та інші. Незважаючи на отримані чисельні наукові здобутки в сфері освоєння нових виробництв продукції аграрними формуваннями та дослідження теоретичних питань конкурентоспроможності необхідним є дослідження найбільш перспективних напрямів розвитку сільськогосподарських підприємств з метою формування їх конкурентних переваг та забезпечення продовольчої безпеки держави, що зумовлює актуальність дослідження.

Мета статті: розробка пропозицій з освоєння нових виробництв аграрними підприємствами з метою підвищення їх конкурентоспроможності в коротко- та середньостроковій перспективі та підвищення продовольчої безпеки держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною ціллю аграрної політики держави є забезпечення продовольчої безпеки країни, наповнення внутрішнього ринку доступними за ціною якісними продуктами харчування, створення конкурентних переваг при виробництві та збуті продукції і сільськогосподарської сировини на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Зернова галузь України є перспективним сегментом розвитку аграрного ринку, яка має потенціал як на вітчизняному, так і світовому ринках. Визнана як стратегічною, галузь

забезпечує продовольчу безпеку, добробут населення і конкурентоздатність країни.

В умовах посилення глобалізації саме продукція зернової галузі є пріоритетним напрямком торгівлі, сприяючи зростанню валютних надходжень в бюджет країни та розвитку сільських територій та забезпечення населення продуктами харчування.

В Україні товарне виробництво сільськогосподарської продукції здійснюється в особистих селянських та фермерських господарствах, сільськогосподарських підприємствах ринкового типу. За розмірами вони відповідають практиці багатьох високо розвинутих країн світу, забезпечують ефективне ведення сільського господарства.

Стратегічний портфель аграрного підприємства із забезпечення тривалих конкурентних переваг має включати базову корпоративну стратегію, обрану на її основі стратегію конкурентної поведінки та деталізовані її функціональні стратегії в напрямі організації процесів виробництва, маркетингу, фінансування інвестування, управління персоналом та інше за потреби [1, с. 40].

Нами пропонується створювати комплекси з переробки зернових на крупи та комбікорм. Очікуваний кошторис на закупівлю обладнання для запуску переробки зернових на крупи та комбікорм на складатиме 2,312 млн грн (табл. 1). Слід зауважити, що висока вартість кошторису може бути компенсовано частково залученням грантових коштів за рахунок участі аграрних виробників в грантовій програмі від АТ «Ощадбанк» «Власна справа».

Слід зазначити, що агрегатний універсальний крупозавод «ОПТИМАТИК-К-15» призначений для переробки пшениці, ячменю, гороху, кукурудзи і проса в крупи з отриманням пшеничної, ячної, перлової, горохової, кукурудзяної крупи і пшена. Конструкція даного обладнання забезпечує вихід і якість крупи не нижче вимог діючих норм, що дозволяє вимоги сучасного ринку та отримати відповідні конкурентні переваги.

Таблиця 1

Очікуваний кошторис обладнання для запуску переробки зернових на аграрному підприємстві

Назва та характеристики обладнання	Вартість, грн.	Потужність, Квт/год
Фасувальний пакувальний апарат (напівавтомат) https://www.olx.ua/d/obyavlenie/fasovochnyyu-upakovochnyu-apparat-standok-poluavtomat-IDQJ3t.html (дата звернення 25.07.2023)	82000	2,0
Комплекс гранулювання корму Сировина: корм будь-якого складу (зокрема зернові, сіно, солома, люцерна тощо) Продуктивність: 250-350 кг/год Готовий продукт: гранули https://artmash.ua/product/kompleks-granulirovaniya-korma/ (дата звернення 25.07.2023)	210000	25
Агрегатний універсальний крупозавод «ОПТИМАТИК-К-15» Сировина: зернові культури (пшениця, ячмінь, кукурудза) Продуктивність: 400-800 кг/год Готовий продукт: крупи https://www.olis.com.ua/ukr/universal-nyj-krupoceh-optimatik-k-15.html (дата звернення 25.07.2023)	1000000	30
Разом:	1312000	

Джерело: власні дослідження

Виходячи з технічних характеристик запропонованого обладнання для запуску комплексу необхідно залучити додатково 5 працівників з річним фондом заробітної плати 801 тис. грн (табл. 2).

Виходячи з планової потужності 4 тонн за зміну та врахувавши показники виходу готової продукції, що становитимуть 2400 кг крупи та 1400 кг відходів (мучки) річний фонд переробки становитиме 840 т з них 338 тонн – мучка та 502 тонн – крупи. Якщо вважати, що основна сировина для виробництва комбікорму: до 85% – зерно (пшениця, ячмінь, мучка тощо) та 15% – шроту/макухи тому до об'єму відходів потрібно додатково закупити 51 т макухи.

Графік планового завантаження обладнання з врахуванням щомісячного навантаження представлений на табл. 3.

При розробці графіку завантаження обладнання було враховано сезонні коливання попиту в зимові місяці та залучення працівників для виконання робіт в літній період пов'язаних із збиранням врожаю та проведенням профілактичних робіт. План з виробництва круп з врахуванням собівартості зернових складатиме 840 т загальною вартістю 3,318 млн грн. Витрати на амортизацію обладнання крупорушки планується закласти в розмірі 100 тис. грн. Витрати на плівку для пакування – 148 тис. грн, а також накладні витрати 50 тис. грн. на поточні витрати для налагодження виробництва.

Виходячи з обрахунків собівартість 1 упаковки вагою 1 кг становитиме 8,72 грн що є достатньо привабливим показником, враховуючи ринкові ціни на відповідну продукцію (табл. 4).

Витрати на електроенергію для гранулятора становитимуть 252 тис. грн. Відходи у вигляді мучки закладено в собівартість комбікорму в розмірі 4 тис. грн/т на загальну суму 1,552 млн грн. Макух 50,7 т за ціною 8000 грн/т на загальну вартість 405,6 тис. грн. Амортизація 100 тис. грн та поточні видатки – 50 тис. грн. Собівартість комбікорму планується на рівні 6,9 грн/кг (табл. 5).

Провівши аналіз конкурентів в торгових мережах можна зробити висновок, що враховуючи собівартість обох видів продукції даний проект є життєздатним та економічно доцільним (табл. 6).

Отже, реалізація відповідних проектів на аграрних підприємствах середнього розміру дасть можливість:

- максимізувати прибутки підприємства через забезпечення глибокої переробки основної продукції;
- уникнути негативного впливу сезонних коливань цін на зернові;
- забезпечити місцеве населення якісними та дешевими крупами та комбікормом для тварин та ін.

Досить перспективним в сучасних умовах для підвищення конкурентоспроможності

Таблиця 2

Річний фонд оплати праці працівників, грн

	Кількість, осіб	Повна ставка на місяць	% від ставки	Фактична зарплата/міс	Нарахування на ФОП, місяць	Разом, місяць	Зарплата на рік	Нарахування на ФОП, рік	Разом, рік
Виробництво круп									
Крупорушка	2	8000	200%	16000	5440	21440	65280	257280	322560
Фасування	1	8000	100%	8000	2720	10270	32640	123240	155880
Всього	3	24000		24000	8160	31710	97920	380520	478440
Виробництво комбікорму									
Гранулятор	2	8000	100%	16000	5440	21440	65280	257280	322560
Всього	2	8000	100%	16000	5440	21440	65280	257280	322560
Разом:	5	40000		40000	13600	53150	163200	637800	801000

Джерело: власні дослідження

Таблиця 3

Графік завантаження обладнання комплексу з переробки зернових на аграрному підприємстві

Вид	Од. виміру	Щомісячне завантаження												Разом:	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12		
Крупорушка	т	40	80	80	80	80	80	80	80	40	40	80	80	80	840
Фасовка	т	24	48	48	48	48	48	48	48	24	24	48	48	48	502
Гранулятор	т (відходи від крупорушки)	16	32	32	32	32	32	32	32	16	16	32	32	32	338
	т (макухи)	2,4	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8	2,4	2,4	4,8	4,8	4,8	51
	Всього	20,4	36,8	36,8	36,8	36,8	36,8	36,8	36,8	36,8	36,8	36,8	36,8	36,8	388,7

Джерело: власні дослідження

Таблиця 4

Витрати на виробництво круп підприємства

№	Витрати	Всього	на 1 т
1	Витрати на ЗП	478440	953,1
2	Витрати на електроенергію	282240	562,2
3	Пшениця	3318000	6609,6
4	Амортизація	100000	199,2
5	Витрати на плівку	148000	294,8
6	Поточні видатки	50000	99,6
	Разом виробничі витрати:	4376680	8718,5

Джерело: власні дослідження

Таблиця 5

Планові витрати на виробництво комбікорму

№	Витрати	Всього	На 1 т
1	Витрати на ЗП	322560	829,8
2	Витрати на електроенергію	252000	648,3
3	Відходи	1552000	3992,8
4	Амортизація	100000	257,3
5	Макух	405600	1043,5
6	Поточні видатки	50000	128,6
	Разом виробничі витрати:	2682160	6900,3

Джерело: власні дослідження

Таблиця 6

Аналіз цін на продукцію потенційних конкурентів

Назва продукції	Ціна, грн
Крупа пшенична «Хуторок», 800г	23
Крупа пшенична ТМ Millino 800 г «Полтавська»	19
Крупа пшенична «Базарний день» 700 г	18,9
АТБ «Розумний вибір», 1 кг	12,9
Сільпо «Повна Чаша», 800 гр	15,0
Комбікорм, кг	11-15

Джерело: власні дослідження

аграрних підприємств є використання грантових коштів для закладення садових насаджень в межах якої можна отримати відповідні кошти в розмірі від 125 до 400 тис. грн на 1 га [2].

Поштовхом для розвитку горіхівництва можна розглядати зміни в законодавстві частині фінансування посадкового матеріалу. Відповідно до Постанови КМУ від 10 березня 2021 р. № 185 Про внесення змін до «Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства» суб'єктам господарювання, які закладають

плодово-ягідні насадження, виноградники та хмільники, бюджетні кошти надаються на безповоротній основі в межах бюджетних призначень, передбачених у державному бюджеті на поточний рік, для компенсації витрат, здійснених у період з 1 жовтня попереднього року по 30 вересня поточного року на:

1) придбання садивного матеріалу плодово-ягідних культур, винограду та хмелю (далі – садивний матеріал), – у розмірі до 80 відсотків здійснених витрат (після проведення ними садіння або ремонту насаджень);

Таблиця 7

Канвас-модель розвитку аграрного підприємства орієнтованого на вирощування та переробку продукції горіхівництва «Горіховий крафт»

Ключові партнери	Ключові види діяльності	Ціннісна пропозиція	Взаємовідносини з клієнтом	Споживчий сегмент
Селекційні станції, виробники обладнання для переробки горіху волоського	Вирощування та переробка горіху волоського	Забезпечення кондитерських фабрик високоякісною сировинною Забезпечення потреб населення в органічних продуктах харчування (олія, горіх волоський) Пропонується виробництво таких товарів: горіхова олія, горіховий жмих	Персональні зустрічі з представниками кондитерських підприємств. Проведення презентацій продукції	Кондитерські фабрики (використання горіхів для виробництва кондитерських виробів) Населення орієнтоване на споживання органічної продукції
	Ключові ресурси		Канали збуту	
	Власні земельні ресурси		Інтернет-реклама Оголошення в ЗМІ	
Структура витрат на 1 рік			Потоки надходження доходів	
Стаття витрат	Сума, грн	Частка витрат, %	Реалізація горіху волоського Реалізація горіхової макухи Реалізація горіхової олії	
Оплата праці	140700	18,01		
Паливно-мастильні матеріали	57400	7,35		
Саджанці	400000	51,2		
Обприскування	18450	2,36		
Міндобрива	38560	4,94		
Органічні добрива	28180	3,61		
Інші витрати (оренда, полив)	97900	12,53		
Всього	781190	100,0		

Джерело: систематизовано та адаптовано на основі досліджень [3–5]

2) проведення робіт та придбання матеріалів для спорудження шпалер і встановлення систем краплинного зрошення (далі – роботи), – у розмірі до 50%;

3) закупівлю техніки, механізмів та обладнання (зокрема іноземного виробництва, які не виробляються в Україні) для проведення технологічних операцій у виноградарстві, садівництві і хмелярстві (далі – техніка, механізми та обладнання) згідно із затвердженням Мінекономіки переліком такої техніки, механізмів та обладнання, – у розмірі до 30 відсотків їх вартості [12].

На сьогодні науковцями Вінницького національного аграрного університету розроблено модель реструктуризації фермерських господарств «Горіховий крафт» (табл. 7).

До переваг запропонованої науковцями ВНАУ моделі порівняно з іншими існуючими потрібно віднести орієнтацію на замкнутий цикл виробництва та використання відходів для виробництва твердого біопалива та ін. (табл. 8).

Слід зауважити доцільність пропозицій Г. В. Шевчук [6], які полягають в доцільності державної підтримки розвитку садівництва та розвитку крафтових переробних підприємств через розширення заходів державного стимулювання шляхом надання дотацій в розмірі до 60 % вартості обладнання необхідного для переробки продукції садівництва. При умові закупівлі обладнання вітчизняного виробництва, що опосередковано стимулюватиме розвиток відповідних промислових підприємств.

Таблиця 8

Переваги канвас-моделі «Горіховий крафт» порівняно з існуючими моделями вирощування горіху волоського

Існуючі моделі вирощування горіху волоського	Горіховий крафт
Товар	
Цілий горіх та/або ядро	Горіхова олія, макух
Орієнтація на покупців	
Залежно від цінових пропозицій на ринку	Створення власної торгової марки та підписання довгострокових контрактів з покупцями
Переробка продукції	
Реалізація цілих горіхів або ядра	Поглиблена переробка з орієнтацією на виробництво готової продукції
Використання відходів	
Відсутнє	Використання відходів для виробництва твердого біопалива

Джерело: систематизовано на основі досліджень [3–5]

Створення крафтових виробництв на базі аграрних підприємств орієнтованих на основі запропонованої науковцями ВНАУ канвас-моделі «Горіховий крафт» дасть можливість підвищити конкурентоспроможність даних організацій. Розвиток відповідного виробничого напрямку, на нашу думку, має здійснюватися за наступним алгоритмом:

Розробка канвас-моделі розвитку вирощування горіху волоського під потреби окремо взятого аграрного підприємства.

Залучення грантових коштів на закладення площ під насадження горіху волоського (400 тис. грн на 1 га).

Безпосередньо створення виробничої бази крафтового виробництва.

Налагодження співпраці аграрними формуваннями з торговими мережами для реалізації готової продукції.

Висновки. Реалізація запропонованого проекту орієнтованого на переробку зернових на крупи та комбікорм дасть можливість:

- максимізувати прибутки підприємства через забезпечення глибокої переробки основної продукції;
- уникнути негативного впливу сезонних коливань цін на зернові; забезпечити місцеве

населення якісними крупами та комбікормом для тваринництва;

- підвищити рівень продовольчої безпеки держави в умовах військового стану;
- створити додаткові робочі місця на підприємствах.

Розвиток вирощування та переробки горіху волоського на аграрних підприємствах в середньостроковій перспективі дасть можливість:

- забезпечити кондитерську промисловість високоякісною та конкурентоспроможною сировиною;
- створити високорентабельний бізнес для аграрних підприємств в середньостроковій перспективі, що сприятиме підвищенню їх конкурентоспроможності;
- задовольнити потреби населення в органічних продуктах харчування (горіхова олія, пасти тощо).

Отже, розвиток глибокої переробки зернових культур та продукції горіхівництва дасть можливість не лише підвищити конкурентоспроможність аграрних формувань, а й забезпечити потенційних споживачів якісною продукцією за помірними цінами та забезпечити продовольчу безпеку сільських територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Міненко С. І., Миколенко І. Г. Організаційні засади формування стратегій підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Том 7. № 2. С. 38–45. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2022-2-4>
2. Гранти на садівництво: як подати заявку на створення власної справи. URL: <https://minagro.gov.ua/news/granti-na-sadivnictvo-yak-podatyi-zayavku-na-stvorenniya-vlasnoyi-spravi>

3. Мазур К. В., Гонтарук Я. В. Стан та перспективи розвитку вирощування та переробки горіху волоського в Україні. *Економічний дискурс*. 2021. Випуск 1-2. С. 18–28. DOI: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2021-1-2>
4. Пришляк Н. В. Досвід виробництва волоських горіхів у світі: стан та перспективи. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 1. С. 63–72.
5. Луцяк В. В., Пронько Л. М., Мазур К. В., Колесник Т. В. Маркетинговий потенціал інновацій у олійно-жировому під комплексі: стан ринку, створення вартості, конкурентоспроможність. Вінницький національний аграрний університет. Вінниця : ВНАУ, 2020. 221 с.
6. Шевчук Г. В., Гонтарук Я. В., Гіренко М. А. Державне регулювання розвитку садівництва в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-50>
7. Березюк С. В., Гонтарук Я. В., Ясінська Б. О. Забезпечення продовольчої безпеки держави в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-44>
8. Калетнік Г. М., Гонтарук Я. В. Диференціація розвитку галузей переробної промисловості аграрного сектору Вінницької області. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. № 3 (53). С. 7–23. DOI: <https://doi.org/10.37128/2411-4413-2020-3-1>
9. Гонтарук Я. В., Мазур К. В. Реструктуризація як інструмент перепроектування бізнес-процесів в агро-промисловому виробництві. *Slovak international scientific journal*. 2020. № 42. Р. 30–37.
10. Токарчук Д. М., Фурман І. В. Сучасні енергоефективні технології в АПК. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. № 4 (54). С. 99–116. DOI: <https://doi.org/10.37128/2411-4413-2020-4-7>
11. Фурман І. В. Напрями впровадження зарубіжного досвіду в систему ефективної роботи органів місцевого самоврядування України в умовах децентралізації влади. *Colloquium-journal*. 2020. № 22 (74). Czesc 2. Р. 47–62.
12. Постанова КМУ від 10 березня 2021 р. № 185 Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-2021-%D0%BF#Text>

REFERENCES:

1. Minenko S. I., Mykolenko I. H. (2022). Orhanizatsiini zasady formuvannia stratehii pidvyshchennia konkurentospromozhnosti ahrarnykh pidpriemstv [Organizational principles of the formation of strategies for increasing the competitiveness of agricultural enterprises]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky*, 7(2), 38–45. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2022-2-4>
2. Hranty na sadivnytstvo: yak podaty zaiavku na stvorennia vlasnoi spravy [Gardening grants: how to apply to start your own business]. Available at: <https://minagro.gov.ua/news/granti-na-sadivnictvo-yak-podati-zayavku-na-stvorennia-vlasnoyi-spravi>
3. Mazur K. V., Hontaruk Ya. V. (2021). Stan ta perspektyvy rozvytku vyroshchuvannia ta pererobky horikhu voloskoho v Ukraini [Status and prospects of development of walnut growing and processing in Ukraine]. *Ekonomichnyi dyskurs*, 1-2, 18–27. DOI: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2021-1-2>
4. Pryshliak N. V. (2017). Dosvid vyrobnytstva voloskykh horikhiv u sviti: stan ta perspektyvy [The experience of walnut production in the world: status and prospects]. *Ekonomika, finansy, menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky*, 1, 63–72.
5. Lutsiak V. V., Pronko L. M., Mazur K. V., Kolesnyk T. V. (2020). Marketynhovyi potentsial innovatsii u oliino-zhyrovomu pid kompleksi: stan rynku, stvorennia vartosti, konkurentospromozhnist [Marketing potential of innovations in the oil-fat complex: market condition, value creation, competitiveness]. *Vynnytskyi natsionalnyi aharnyi universytet*. Vinnytsia: VNAU, 221 p.
6. Shevchuk H. V., Hontaruk Ya. V., Hireno M. A. (2022). Derzhavne rehuliuвання rozvytku sadivnytstva v Ukraini [State regulation of horticulture development in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-50>
7. Bereziuk S. V., Hontaruk Ya. V., Yasinska B. O. (2023). Zabezpechennia prodovolchoi bezpeky derzhavy v umovakh voiennoho stanu [Ensuring food security of the state under martial law]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-44>
8. Kaletnik G. M., Hontaruk Ya. V. (2020) Dyferentsiatsiia rozvytku haluzei pererobnoi promyslovosti ahrarnoho sektoru Vynnytskoi oblasti [Differentiation of development of branches of processing industry of agrarian sector of Vinnytsia region]. *Economics, finance, management: topical issues of science and practical activity*, 3 (53), 7–23. DOI: <https://doi.org/10.37128/2411-4413-2020-3-1>

9. Mazur K. V., Gontaruk Ya. V. (2020). Restructuring as a tool for redesigning business processes in agro-industrial production. *Slovak international scientific journal*, 42, 30–37.
10. Tokarchuk D. M., Furman I. V. (2020). Suchasni enerhoefektyvni tekhnolohii v APK Ukrainy [Modern energy-efficient technologies in the agricultural industry of Ukraine]. *Ekonomika, finansy, menedzhment: aktualni pytan- nia nauky i praktyky – Economy, finance, management: topical issues of science and practical activity*, 4 (54), 99–116. DOI: <https://doi.org/10.37128/2411-4413-2020-4-7>
11. Furman I. V. (2020). Napriamy vprovadzhenia zarubizhnogo dosvidu v systemu efektyvnoi roboty orhaniv mistsevoho samovriaduvannia Ukrainy v umovakh detsentralizatsii vlady [Directions of introduction of foreign experi- ence into the system of effective work of local self-government bodies of Ukraine in the conditions of decentralization of power]. *Colloquium-journal*, 2, 47–61. [in Ukrainian]
12. Postanova KМУ vid 10 bereznia 2021 r. № 185 Pro vnesennia zmin do Poriadku vykorystannia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti dlia rozvytku vynohradarstva, sadivnytstva i khmeliarstva. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-2021-%D0%BF#Text>